

TEKNİK DİL

PANELİ

Oturum Başkanı Bülent Tanık: Sözü program çerçevesinde Sayın Bülent Sankur'a devrediyorum. Buyurun Sayın Sankur.

Doç. Dr. Bülent SANKUR

Sayın konuklar, ben de dil, bilim ve teknik eğitim konusunda birkaç düşüncemi belirtmek istiyorum. En önce dil kuşkusuz sözcük yığışımı değil. Dil, çok anlamlı bir dizge ya da sistem. Diller derin örüntülenmeleri, yapılanmaları ile kendi içlerinde organik bir bütünlüğe sahiptir ve bir dil içindeki altdizgeler ve bu altdizgelerin karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri ile dil organik bir biçimde gelişen ve büyüyen bir sistemdir. Dilleri bir dizge olarak ele aldığımızda şunu gözlemleyebiliriz: kimi diller kapalı, kimileri de açık dillerdir. Kuşkusuz dillerin kimi altdizgeleri yabancı etkilere karşı tümüyle kapalıdır, örneğin bir dildeki sesbilimler yani fonemler, difonlar, alofonlar kolay kolay başka dilden alıntılanamaz. Ya da bir dilin sözdizimi kolay kolay başka bir dilden etkilenemez. Oysa dilin başka bir altdizgesi olan sözcükler kolaylıkla başka dillerden etkilenirler. Bu bağlamda, bazı diller yabancı dillerden çok büyük oranda ve adeta onlara tutsak olurcasına sözcük ödünçlemişlerdir. Eğer bir dil kültürel ilişkide bulunduğu başka toplulukların dillerinden tartışmasızca ve hiçbir süzgeçlemeye yer bırakmadan başka sözcükleri alıyorsa, ödünçlüyorsa, bu dile artık uydu dil demek gerekiyor, örneğin Osmanlıca tam anlamıyla bir uydu dil. Çünkü Farsça'da ve Arapça'da hatta başka dillerde gördüğü tüm sözcüklere kapılarını açmış

olan bir dildi. Bunun kusurunu belki tarihsel koşullarda aramak gerekiyor. Göçebe bir kavim Anadolu'ya akıyor. Kendisinden çok daha gelişmiş bir toplumla karşılaşiyor ve kentleşirken ve devlet düzenini kurarken belki o anda eli mahkumdu, yabancı dillerden gelen sözcükleri almaya. Bu kez Türkçe Avrupa dillerinden, özellikle İngilizce'den sözcük alma eğiliminde ve gene bilim dili olarak bir uydulaşma sürecinde. Daha önceki yüzyıllarda yazar ve ozanlarımızın dil konusunda yeterince anadili bilincini geliştirmemiş olduğunu görüyoruz. Aynı anadilin gelişmemişliğini bu kez teknik adamlarımızda, bilim adamlarımızda görüyoruz. Diğer bir deyişle, halk dilinden bir dayanak aramadan, kendi özüne varmadan, kendi toprağında solumadan yabancı dillerden tartışmasızca sözcükler ödünçleyen bilim adamlarımız adeta, bu yabancı sözcüklerin büyümesine saklanmak istiyorlar. Sanıyorum bu dil uyduculuğunun en örseleyici sonucu ve aynı zamanda nedeni, bireyin kendi dilinde sözcük türetme, kavram karşılama, terim yaratmaya karşı yeterli ilgi ve güvenç duymaması ya da duyamamasıdır. Burada bir konuyu yine vurgulayalım. Dil ve söz aslında farklı kavramlardır. Bir dildeki söz varlığının değişiminin boyutlarını ve dinamiğini algılamak için gerekli bu tanımları yapmak. Dil, lisan, language aynı topluluktaki bireylerin benliğinde yer etmiş olan bir gömü, yani her zihinde gerektiğinde gerçekleşen bir potansiyel, bir gizil güç. Dolayısıyla dil bir onaşım, bir konsensüs sonucu. Oysa söz kelam "speech" bireysel bir olgu ve bireyin özgürlüğüne bağlı. Bu anlam-

da birey sözünü istediği gibi değiştirebilir. Doğallıkla onu tek kısıtlayan neden toplumsal onadır. Her dilsel gösterge bir toplumsal onadır ürünün olmak zorunda. Sözcüklere dönelim. Sözcükler dilin yapıtaşlarıdır. Fakat bu panelin bağlamında biz daha çok terimlerle ilgileniyoruz. Terimlerde anlam uyarımlılığı, anlam saydamlığı istenir. Şöyle ki, bir sözcük sesletildiği anda, altında yatan kavram saydam olmalıdır. Zihinde bir çağrışım uyandırmalıdır. Anlam uyarımlılığı yahut da anlam saydamlığını tersi anlam bulanıklığı, anlam bulanıklığına yolaçan en başat etmen çokanlamlılık yani bir sözcüğe birden fazla anlam yüklenmesi. Esasında bir sözcük bir dilde ne kadar çok kullanılıyorsa, giderek tarihsel süreç içerisinde o kadar fazla anlama kavuşuyor. Yine de her sözcüğün asal olan bir anlamı var ki buna düz anlam yahut da denotasyon deniyor. Bir de bu sözcüğe değişik ikinci kavramlar yüklenmiş olabilir. Yani yananamlar. Fakat bir terim yaratırken sözcüğün daha çok düz anlamından yararlanmak zorundayız. Bir dildeki düz anlam/yananlam karşıtlığı doğal dildeki sözcükleri terimleştirmede işi en zorlaştırıcı etmen, özel bir bilgi alanında, özel bir uğraş alanında, bir uygulayım alanında, bir uzmanlık dalında, o uzmanlık dalına özgü bir sözcükler uzmanlar arasında etkin bir iletişim sağlamak için vazgeçilmez bir koşuldur. Fakat sağlıklı bir terimde tekanlamlılıkla aslında eş anlamlı. Dil ve teknik bilimin olağanüstü gelişme çizgisi izlediği bir çağda yaşıyoruz. Buna koşut olarak, çağdaşlaşan, kendini bu bilimin evrimine uyduran her toplumda da bir sözcüksel patlama söz konusu. Yani yeni gelişen kavramlara, yeni gelişen fikirlere karşılık yeni terimler bulunmak zorunda. Bu da sözcüksel özgürlüğe olanak tanıyor. Bilimsel dilin oluşması ve sağlıklı bir terimler dizininin dizgesinin oluşması esasında bilimin toplumsallaşmasıyla da yakından ilgili. Bilimin ve teknolojinin topluma ağıdırılması toplumun değişik katmanlarına ulaştırılabilmesi, eriştirilebilmesi için aydınlık, açık bir dil gerekli. Oysa anadili bilincini içine sindirmemiş, kendi diline karşı güvenci olmayan ve bilimi toplumsal bir kurum olarak bir kültür yumağının bir parçası olarak algılamayan bilim adamlarımızın çoğu yabancı dilin bir büyüme adeta saklanıyorlar. Bunun en belirgin örnekleri belki tıp dalında. Tıpkı bir büyücü gibi, büyücü nasıl ki kendi becerilerini saklayarak üstünlük sağlar. Kimi meslek adamlarımız ve bilim adamlarımız, iletişim kurmaktan çok kendi bilim dalının ya da kendi uğraş alanının özgürlüğünü vurgulamak istercesine yabancı terimlerin büyüme arkasına saklanıyor.

Türkçe bu aşamada, bu çağda evrensel bir bilim dili olmaz. Hatta izleksel, tematik bir bilim dili de olmayabilir bu aşamada. Fakat hiç olmazsa öğretsel bir bilim dili olarak geliştirilebilir. Oysa şu andaki Türk toplumundaki gelişme, daha çok bütün eğitimin yabancı dille yapılması. Gerek askeri okullarımız, gerek üniversitelerimizde

genel eğilim bütün eğitimi ingilizceleştirmek. Aslında İngilizce sadece bir araç olmalı, bir amaç değil. Yabancı dille eğitim bir amaç değil bir araç olmalı. Böylece Türkçenin kendi toprağında bile aşağısındığını, ikinci plana itildiğini, yoksandığını görüyoruz. Nedir acaba bunun nedenleri ve çözüm yolları. Denebilir ki, ulusal dilin tutarlılığı bozulmadan uluslararası yeni bilim terimleri üretilsin, yabancı dildeki temel bilimsel yapılar, yani korpuslar Türkçeye çevrilsin. Çok sayıda monografi, kitap yazılsın, belge yayınlansın. Fakat kanımca en önemli önlem bilim adamlarımızın ve teknik öğretmenlerimizin de anadili bilincinin uyandırılması ve sanıyorum en kilit etmen bu. Yazar olarak, aydın olarak, bilim adamı olarak aktöremizin, ilk ödevi kendi dilimize olan saygıdır. Bu saygı şu demek: hepimizin bir dil işçisi olması, dili bir kuyumcu titizliği ile işlemek. Dil işçisi olmak ne demek? Bir alıntıyı aktarayım: "Ve dilin sunduğu olanaklarla yetinmemek, dilin verileriyle yetinmemek, bunları aşmak, sözcüklerle boğuşmak, anlam düzeylerini sürekli tartışmak, sürekli denetimden geçirmek, çağdaş anlamaları sınamak ve ürettiklerimizi toplum yaşamına dil yoluyla aldirmek. Anadili bilincin, düşüncenin anadili değerleriyle üretilmesi, anadili değerleriyle yayılması, biçimlendirilmesi demektir. Böylece dilimiz birgün çağdaş uygarlığın getirdiği tüm yeni kavramları, yeni teknoloji ve yeni bilimleri eksiksizce karşılayabildiğinde, ya da karşılayabileceğine inancımız pekiştiğinde, bilim dilimizin de kendi toprağında yeşermesi ve Türkçenin bir düşünme dili, bir öğrenme dili, öğretme dili olarak yetkinleşmesi söz konusu olacak. Sorun sadece terimler değil, yani dilin içindeki yabancı terimleri atıp Türkçelerini koymak değil. 17. Yüzyılda İngilizce yazılmış makalelere baktığımızda oldukça ham bir dille karşılaşıyoruz. Oysa 300 yıldan beri işlene işlene İngilizce bugün son derece akışkan, son derece saydam, son derece esnek, aynı akışkanlığı, aynı örgenselliği, aynı zengin örgüyü, aynı yapılanmayı Türkçe içinde gerçekleşmesini gerçekten hepimiz arzu ederiz. Dil devrimi deyip duruyoruz. Sadece Türkçeye özgü değil. Hemen bütün diller değişik zamanlarda dil devrimi geçirmişler, ve de sürekli geçirmekteler. örneğin anglofon ülkelerde dil devrimleri kurum-dışı olarak gerçekleştiriliyor, örneğin bir New York Times muhabirinin herhangi bir olay karşısında bir sözcük üretmesi çok olağan karşılanıyor. Bizde ise daha çok bir kuruma yüklenmiş bu görev, bu ödev. Ancak bütün dil devrimlerinin ortak bir yanı var. Çağdaş anlamdaki dil devrimleri aydınlanma devriyle başlıyor. Ve bilimin az «ayıda bir insanın lüksü olmaktan çıkıp topluma mal olmasıyla başlıyor. Bilimi topluma mal etmek için herkesin anlayabileceği ortak bir dil kullanmak gerekiyor. Dolayısıyla Latince yerine Fransızca, Latince yerine İngilizce, Latince yerine İtalyanca. İkincisi Ulusçuluk akımları, toplumlar ulusal benliklerini en sağlıklı bir şe-

kilde kendi dil dizgeleri içinde koruyabilmişler. Dolayısıyla uluslaşma sürecinde de bu büyük ulusal gömüye, ulusal hazineye başvuruyorlar. Bilimlerini, felsefelerini, edebiyatlarını ulusal dille geliştirmeye çalışıyorlar. Bu eğilimleri, bu aşamaları Norveççe içinde görüyoruz, Macarcada, Vietnamcada, Fransızcada, İngilizcede, Felemenkçede, İtalyancada ve tabii Türkçede. Aslında İngilizcenin evrimine kısaca değinip, birkaç alıntıya tekrar burada vereceğim. 16.ncı yüzyıllarda bugün Türkiye'de yaşanan aynı tür yakınmalar söz konusu, gündeme geliyor. Dil kuşaklar arası, kuşaklar arasındaki ilişkiyi koparacak deniyor. İngilizce sözcükler yakışık almaz deniyor. Anadili bilincinin yeterince gelişmemiş olduğu vurgulanıyor. Ve John Carlton şöyle diyor bir şiirinde "dilimiz o kadar yetersiz, o kadar terslikle dolu, o kadar renksiz ki, sizturlar yazmak için kullanacak olsam nereden bulayım, düşüncelerini yansıtaçak sözcükleri". 14. ncü yüzyılda da Anadolu'da Aşık Paşa şöyle diyor hepimizin bildiği gibi "Türk diline herkes bakmaz idi, Türklerle hergiz gönül akmaz idi, Türk dahi bilmez idi bu dilleri, ince yolu, ol menzilleri". Oysa 17. nci yüzyıldan başlayarak İngilizce çok hızlı bir değişme süreci içinde, çünkü İngiltere uluslararası ticarete açılıyor. Ticaret genişliyor. Arkasından sanayi devrimi pathyor. Ve bu aşamada da son 30 yıldan beri yaşandığı gibi İngiltere'de bir akademi kurma çabaları, dilin evrimini yavaşlatma çabaları görünüyor. Ve bu tür kaygılar şu şekilde yine dile getiriliyor: "Dayanıklı mermer arayan ozanlar onun üzerine Yunanca ve Latince yazmalıdırlar. Biz kum üzerine yazıyoruz. Gelişen dilimiz yükselen deniz gibi herşeyi silip süpürüyor." Ya da şöyle yakınmalar oluyor: "İngiltere'de de insan sayısı kadar dil var." Bizde de terimleşme çabası içinde yeni üretilen terimlerin dili bozduğu yakınmaları buna benziyor. Türkçenin evrimi ve arlaşması esasında tanzimat döneminden başlıyor. Ancak o zamanki arınma çabaları çok cılız ve epeyce bilinçsiz. Aslında bilinçli çaba tabii Atatürk'le ve Türk Dil Kurumu'nun kurulmasıyla başlıyor. Ve birçok bilimlerinin, sanatlerinin işbirliğiyle Türk Dil Kurumu'nun 50 yıldaki varlığıyla 100 bine yakın terim oluşturuluyor. 100'den fazla terim kitabı yayınlanıyor. Ve bunların büyük bir kısmı günlük dile, dilin çevrimine girebiliyor.

Oturum Başkanı Bülent Tanık: Çok teşekkürler Sayın Sankur. Tam vaktinde sözü tamamladınız. Söz sırası Sayın Hamza Zulfikar, buyrun efendim.

- Teşekkür ederim başkan.

Doç. Dr. Haraza ZULFİKAR

Sayın dinleyiciler, sadeleşme ve özleşme çabalarının sonuçlarının daha belirgin olarak ortaya çıktığı şu dönemlerde gelişmelerin enine boyuna tartışılması, her düzeyde tartışılması, doğru ve bilimsel olan durumun ortaya konulmasının artık zamanı gelmiştir. Bu yüzden

Elektrik Mühendisleri Odası'nın dilimizin çeşitli problemlerinden olan Teknik Dil konusunu gündeme getirmesi isabetli olmuştur. Bir bilim dalının sahibi ve geliştiricisi biz olmadığımız sürece o bilimin, o bilim dalının terimleri Türkçe olmayabilir. Geçmişte ve içinde bulunduğumuz dönemde bazı istisnalar bir kenara bırakılırsa genelde hep böyle olmuş. Terimlerimiz yabancı dillerden dilimize geçmiş sözlerden ibaret kalmıştır. Dili doğrudan etkileyen bu durum, yıllar boyu öğrenmeyi güçleştirmiş, rahatlıkla bilgi aktarmayı engellemiş ve pedagojik bakımdan çeşitli problemler yaratmıştır. Bu sonuç, yapılacak bir şey kalmamıştır, fikrine bizi götürmemiş, bilinçli olarak 1932 tarihinde başlatılan yabancı kelimelerin Türkçeleştirilmesi işi özellikle son 15 -20 yıl içinde hızlandırılmış; TDK başta olmak üzere üniversitelerde, diğer kuruluşlarda terim kitapları yayımlanarak çeşitli terim önerilerinde bulunulmuştur. Önerilen bu terimlerden tutunanlar olmuş, benimsenenler olmuş, tutunmayanlar zamanla unutulmuş da olmuştur.

Bu kısa girişten sonra asıl itilaf konusu olan duruma geçebiliriz. Önce şunu belirtelim ki; terimlerimizin Türkçeleştirilmesi dilin ve öğrenimin lehinedir ve bu düşünce daima korunacaktır. Current, ceryan karşılığı akım, compound, mürekkep karşılığı birleşik, eksite edici karşılığı uyarıcı, bobin karşılığı, sargı, transmitter karşılığı verici, collector karşılığı toplayıcı, tasfiye karşılığı arıtım, tecrit isolation karşılığı yalıtım, mahrukat karşılığı yakıt, jeneratör karşılığı üreteç, sapma, kırılma, ölçüm, susturucu, nemölçer, kurtulma hızı, çoğaltıcı gibi daha pek çok söz Türkçenin kurallarına uygun düşen ve tutunan, benimsenen terimlerdir. Bunlar dilin yapısına, ses düzeyine ve anlam ölçülerine uygun olarak üretildiği için tutulma şansları kuvvetli olmuştur. Tutulmayan veya benimsenmeyen terimlerden de birkaç örnek verelim. Kısmi karşılığı tikel, elektrot karşılığı üşek, iyon karşılığı üşer, kutup karşılığı ucay, modülasyon karşılığı kiplenim, batarya, akümülatör karşılığı birikeç, vektör karşılığı yöngü, limit karşılığı erey gibi sözlerin ise tutunma şansları pek olmamıştır. Bu durum ilk bakışta kişisel bir değerlendirme gibi görülebilir. Bir başka çevrede bu terimlerin benimsendiği, kullandığı ileri sürenler çıkabilir. Bazıları yapının doğru olması, canlı bir köke dayanması, ekin fonksiyonu uygun olması, karşıladığı kavramı her yönüyle tamamlaması, kısaca ses, yapı ve anlam ölçüleri bakımından terimin kuralı olması ilkelerini de reddedebilir. Hatta düşünceyi kuvvetlendirmek için tutunup da yazı diline kazandırılmış, yapıcı bozuk örnekler verebilir. Bu görüşler, daha da ileri götürülüp, ses, yapı ve anlam özellikleri hiç önemli değildir, önemli olan her tür aracı kullanıp bu kelimeleri dile kazandırmaktır. Görüşü de ileri sürülebilir. Uzayıp gidecek benzeri tartışmalar, konunun sürüncemede kalmasına sebep olur ve bu katı tutumlar dilimizin aleyhine bir durum yaratır. İstisnaları

az olan, hemen hemen tamamen kurallı bu güzel dilimizi, aykırı kelimelerle doldurmaya dil bilgisi kitaplarımızda istisna sayfaları açmaya hiç hakkımız yoktur. İsim köklerine gelmesi gerekirken -demin Aydın bey hocam da dokundu, ulu orta sıkça kullanılan -sal, - sel ekini audio ve visual kelimelerini karşılamak için işitmek ve görmek fiil köklerine getirmemiz işitsel, görsel gibi terimler yaparak bunları radyo ve televizyon gibi kuvvetli yayın organları aracılığıyla sürekli duyurmamız, bu yolla tutunmalarını sağlamamız kanaatimce doğru olmaz. Önemli olan çalışmalarımızı bilimsel, doğru ve mantıklı olanlardan yana yoğunlaştırmamızdır. Duymak fiilinden türetilmiş duygu sözüne, hiç diyeceğim yok. Bir isimdir, bir addır, his karşılığı önerilmiştir, -sal ekini alan duygusal ad köküne, isim köküne gelmiştir, duygusal yapıca doğru olup, hissi sözünü karşılamaktadır. Yüzlerce benzeri örnek verebilirim. Ulu önder Atatürk'ün bu konudaki tutumu bize kılavuz olması bakımından çok önemlidir. Bilindiği gibi geometri terimlerimizin büyük bir bölümünü kendisi bizzat yapmış veya yapımını denetlemiştir. Çizgi, kırk çizgi, aç. dar aç, ters aç, dikey, düşey, alan ve benzeri terimler onun eseridir, öte yandan hepsi Türkçe olan sayı adlarından yararlanan Atatürk, geniş kelimesinin kökü olan gen kelimesini alarak bir bileşik kelime türünde üçgen, dörtgen, beşgen terimlerini yapmıştır. Osmanlının ağdalı sözlerinden bizi kurtarmıştır. Bazıları üçgen, dörtgen sözündeki gen parçasını izah edemedikleri için, bunun Yunanca genos kelimesine bağlamaktalarsa da doğru değildir. Gen Türkçe olan, geniş kelimesinin köküdür. Nitekim genlik kelimesi, terimi de bu kökten türetilmiştir. Bu güzel örnekler yanında ATATÜRK kenar, derece, saniye, pramit gibi yabancı kelimeleri de kabul etmiştir. Hendese terimini kaldırmış, gene yabancı olan geometri terimini koymuştur. Bunun yanında imsi, imsal, yüre gibi geometri kitabında yer alan terimler onun tasvibinden geçtiği halde tutunmamıştır. Kendisinden, bu konudaki tutumundan bahsedildiğinde şöyle denmektedir. Dil Kurumu'nun yayınları içerisinde çıkan küçük geometri kitabında boş kısmında bu açıklamayı bulmaktayız. "Atatürk eleştirileri daima memnurlukla karşılamış ve ortaya koyduğu yeni terimlere ve kelimelere bir deneme hakkı tanımıştır. Amacı daima daha uyguna doğru ilerlemektir, önerilen değişiklikleri haklı görünce hemen benimsedi. Atatürk'ün ortaya koyduğu terimlerden birtakımı bugün kullanıştan çıkmış yerlerini daha uygunlarına bırakmıştır. Tüme y aç yerine tümler aç, büte y aç yerine bütünler aç örneğinde olduğu gibi, Atatürk ilke adamı olduğu için bunları hoş görecekti, hatta sevinecekti."

Sayın dinleyiciler, Atatürk'ün ceyb ve teceyb eski Osmanlıca karşılıkları onlar, sinüs kosinüs kelimelerine karşılık aramak için 3 Nisan 1937 tarihli Ulus Gazetesi'ne ilan vermesi ve bir devlet adamının dile verdiği önemi göstermesi bakımından çok anlamlıdır. Bizzat okullarda ders-

leri dinleyerek, "Benim otomobilimi hazırlayın Sivas'a gideceğim" deyip, herkesin telaş ettiği bir anda meğer Sivas'taki lisede, (1937 yılında) ortaokullarda okutulması gereken terimlerin ne durumda olduğunu, okutuluyor mu, okutulmuyor mu diye Sivas'a kontrole gitmesi ilgi çekicidir. Terimlerin üzerinde durması ne yazık ki, ömrünün son yıllarına rastlamıştır. Onun bütün çabaları terimlerin anlaşılır olması yönündeydi. Konuyu biraz daha açarak terim sözünün tanıma bir göz atalım. Sankur hocamız daha güzel bir açıklama yaptı. Terimin tanımını çok daha güzel yaptı. Ben de daha başka şekilde söylemeye çalışayım. Terim bir bilim dalının kısaca özel kelimeleridir. Bir başka söyleyişle, bir bir dalın, ilgililerince kullanılan anlamları sınırlı ve çok zaman tek olan mecaz anlamları bulunmayan sözlerdir. Kurgu, donanım, düzlem ve benzeri. Teoride böyle olmakla beraber terimlerimizin önemli bir bölümü, aynı zamanda ortak dilde, gündelik dilde de kullanılmaktadır. Bu bakımdan terimleri; dar bilim çevresinde kalan terimler, gündelik dilde kullanılan terimler diye ayırabiliriz. Ancak bunu kesin bir çizgiyle bölmek kolay olmaz. Tamamen bir bilim dalının çok özel kelimeleri olabileceği gibi, yazı diline de aktarılmış hatta yazı dilinden gündelik dilden alınıp terim haline getirilmiş sözlerimiz de vardır. Yatak, (otomobil yatak yaktı), kılavuz, göbek, ayak, yıldız ve benzeri terimler bugün otomotiv sanayiinde kullanılır. Bunların çoğu benzetme yoluyla gündelik dilden aktarılmıştır. Hemen belirtelim ki bugelişme dilin mantığına uygun, kolay ve zahmetsiz bir yol olmuştur. Bu tür sözler canlı ve işlek olduğundan çağrışımları kolay olmuş, kastedilen anlamda pekala anlaşılmuştur. Gündelik dile giremeyen özellikle sosyoloji, mantık, dilbilim müsaade ederse hocamız, iletişim gibi yeni gelişen bilim dallarının terimlerine karşılık ararken terim yapma ilkelerine pek uyulmamıştır. Ortaya atılan bazı terimlerin çağrışımları zayıf olduğundan anlaşılır olmayı zorlaştırmıştır. Parantez içinde verilen Latince, İngilizce ve Fransızca karşılıklar anlamaya yardımcı olur.

Bir örnek alalım. "Toplum üyelerinin yapay olarak geliştirdikleri uyuşmsal simgeler olan sözcüklerin bireşimiyle düşünceler biçimlenir, gelişir ve toplumsal evrim sürecinde yer alırlar." Burada uyuşmsal simge ile bireşim sözlerinden kastedilenin ne olduğunu açıklamak zorunda kalıyoruz. Bu cümleyi anlayabilmek için. Tabii ki bu sözlerin gündelik dile girmesi söz konusu değildir. Ancak bu alanda ilgili kimselerin bu cümleleri anlayıp, anlamadıkları yani bu bilim dalıyla ilgili olan kimselerin düşünceleri anlayıp anlamadıkları üzerinde durulabilir. Bir başka örnek verelim. "Bir anlayışa göre mantık biçimsel dizgelerin dışındaki önerme ya da çıkarmaları da inceleyecektir. Bugün özellikle eýtışimsel bir felsefe anlayışını savunmak isteyen çevrelerde çelişmezlik ilkesine dayanan biçimsel mantığın karşısına çelişmezlik ilkesini yadsayan içerikli bir eýtışimsel mantık konuyor." Görüldüğü gibi

mesele yalnızca terim meselesi değildir. İfadeler, öneri durumundaki kelimelerle verildiği için düşünce gene kapalı kalmaktadır. Herkes mantık dilini anlamak zorunda değildir. Bunlar o alanın özel terimleri, özel kelimele-ridir. "Mantık sözlüğünü eline alan öğrenci, bu terimleri öğrenerek düşünceyi çözer" şeklinde bir savunma inandırıcı olabilir mi? Eğitme veya ayıtmak şeklinde eski metinlerimizde geçen bu söz ölü bir sözdür. Günümüz yazı diline kazandırılmak istenmiştir. Eğitme fiilini orta hecesindeki dar ünlü düşürülmüş, eğit yapılmış bir işteş çatı eki getirilmiş, sonra da -im ekiyle isim yapılmış ve bu isme -sal nispet kavramı taşıyan ek getirilerek sıfat elde edilmiş, epeyce zahmet çekilmiş, doğru bir yapı kurulmuş ama kök ölü olduğu için çağırışı zayıf kalmıştır. Böyle bir ölü kökle "diyalektik" terimini nasıl öğretebiliriz. Bu söz acaba o bilim dalının ilgilileri arasında yaygın mıdır? Görüldüğü gibi terim yazı dilini doğrudan etkilemekte, anlaşılır olmadığı sürece ifadeler kapı kalmaktadır. Bu tarzda anlaşılması zor ifadeleri ile ders kitaplarını kaleme almak, makale yazmak pek yarar sağlamayacak. Doğru ve yerinde terimlerin yaygınlaştırılması sağlanmadıkça düşüncelerin aktarılması kolay olmayacaktır. Buna bir de dili iyi kullanmayan dildeki incelikleri, kıvraklığı gözetmeyen bir tutum eklendiğinde, ifadeler büsbütün sıkıcı ve zorlayıcı olacaktır. Terim kargaşası ve çıkmazı ülkemizde büyük boyutlara erişmiştir. Tutunmuş ve yaygınlaşma eğilimi göstermiş bir terimin yerine bir süre sonra başka bir terim ileri sürülmektedir. Bilgisayar kabul, yerine bilgişler görüyoruz. İletişim yerine bildirişim terimlerinin önerilmesi ve benzeri durumlarda inatlaşılması söz konusudur. Türkçeleşmesine 1942 yılında başlanan gramer terimlerine bir göz atacak olursak, bu alanda daha ilgi çekici durumlar görürüz. Daha önce başlanmış Türkçeleştirilmesine. Ünsüzlerin ses tellerinde titreşimi veya titreşimsiz olmalarını anlatan voiced anvoiced terimlerin beş, altı çeşidi yapılmış. Bunlar okul kitapları dahil bütün gramer kitaplarıyla ilgili makale ve yazılarda, yazarın anlayışına bırakılmıştır. Birisi titreşimli, titreşimsiz terimini benimserken ötekisi sedalı, sedalsız, diğeri ötümlü, ötümsüz, bir diğeri tonlu, tonsuz, veya sert, yumuşak, sürekli, süreksiz terimlerini kullanıyorlar. Bu durumun da diğer bilim dallarındaki terimlerin başına gelmesi kanaatimce pek uzak değildir. Bütün bunları yapanların iyi niyetinden şüphe etmek asla düşünülemez. Kimse dilinin aleyhinde değildir. Bütün çabalar terimleriyle, ifadeleriyle kısaca her yönüyle Türkçe olan bir dil kurmaktır. Tutarsızlığın ve kargaşanın bir yanı da bilim dalları arasındaki terim birliğinin kurulamamasıdır. özellikle bugüne kadar yayımlanmış terim sözlüklerine bakıldığında belli bir kavramı karşılamak için, değişik Türkçe terimler ortaya atılmıştır. Contraction terimi fizikte büzülüm, gramerde büzülme, bir başka bilim dalında sıkışma şeklinde karşılanmıştır, öte yandan gramerde adverb, fizikte determinant olan bu iki ayrı terim gramer

terimlerini içine alan sözlüklerde belirteç sözüyle karşılanmıştır. Bu olumsuz gelişmelerin Türk diline yansıyan bir yanı da yabancı dilde düşünüp, Türkçe yazmak. Yabancı dil kalıplarına göre kelimeler türetmektir. Örnek olarak Türkçede ön ek yoktur. Ön ses vardır. İlan, yılan, recep, irecep vb. Ekler kök ve gövdelerde belirli bir düzen içinde dizilir. Hind-Avrupa dillerinde ön ek durumunda bulunan şekiller gene aynı kalıplar kullanılarak Türkçeye tercüme edilmeye çalışılmıştır. Mater, özdek (madde) terimiyle karşılanırken, antimater terimi karşıt özdek; symmetry, bakışım, antysmmetry ters bakışım, monoton tekdüze, monopole tek ucay, bu tarzda yapılmış yüzlerce örneğin birleşik mi, ayrı mı yazılacağı konusunda da birlik yoktur. Bilindiği gibi kıymetli madenlerin adları Türkçedir. Sevindirici güzel bir durumdur. Demir, bakır, altın, gümüş Türkçedir. Bu madenlerin kimyadaki kısaltmaları ise Latince'dir. Biz de kısaltmaların Latince-sini kullanmaktayız. Buna çelişkili bir durum olarak bakılabilir. Diğer yabancı metal, yarımatal, gaz durumunda bulunan elementlerin Türkçeleştirilmesi nasıl mümkün olacaktır? Bu bir sorudur. Bunların formülleri ne olacaktır? II. Mahmut zamanında terimleri Batı dillerinden alınan tıp ve eczacılık terimleri ne ölçüde Türkçeleştirilebilir. Bütün bunlar teknik dilin de dahil olduğu cevap bekleyen sorulardır. Sözümlü bağlarken, Türk dili ilgili bilgilerin yetersizliği, gramer kurallarının dikkate alınmaması, imlâ ve noktalamadaki eksiklikler, öteki alanlarda olduğu gibi, teknik alanda da sağlam bir dil kurmamızı engellemektedir. Bu görünüm karşısında belki teselli bulacağımız bir husus vardır. O da terim kavgasının arayışının yalnız ülkemize has olmayışdır. Kalkınmış ülkelerde de terimler tartışılmaktadır. Yeni yeni ortaya çıkan bilim dallarının yüzlerce terime ihtiyacı vardır. Ancak buna yetişmek isteyen bizler, ısilelektriksel soğurum, ışımışıl ışıldama gibi tutunma şansı olmayan terimler yapmamalıyız. Terimler doğru kurulması, az heceli olması, rahat söylenir olması, içinde yer alan benzeri seslerin tekrar edilmemesi gerekir. Türetmeler yapılırken, yapılacak kelimeye gerektiğinde başka eklerin de eklenebileceğini unutmamak ve bu bakımdan yapılacak kelimelerin elverişli olmasına dikkat etmek zorundayız. Türk dilinin kaynaklarına gidilmelidir. Türk dilinin mantığına göre türetmeler yapılmalıdır. Köklerin ve eklerin canlı olması şarttır. Terim karşıladığı kavramı çağırıştırarak nitelikte olmalıdır. Kısacası benzeri ilkeler doğrultusunda yapılacak terimlerde isabet olacaktır, öneriler ortaya atıp, tutulması için yıllarca beklemek, işi sürüncemede bırakmak, kargaşayı sürdürmek yerine, dilcilerimizi teknik alanlarda çalışan bilim adamlarımızı biraraya getirecek kalıcı çözümler aramalıyız. Kimse ne Osmanlıcadan, ne de İngilizceden yanadır. Bu konuda Türk Dil Kurumu'na büyük görevler düşmektedir.

Teşekkür ederim Sayın Başkan.